

ДИСКУСІЇ

Дискусія “Час і темп у роботі українських дослідниць: «повільна» vs «швидка» наука”

Дискусія стосувалася питань переосмислення концепту «повільної науки» в контексті роботи українських вчених, зокрема під час російсько-української війни. Учасниці дискусії: членкині української дослідницької мережі UNET (Ukraine Research Network), Das Zentrum für Osteuropa und internationale Studien (ZOiS) Наталія Отрїщенко, Катерина Зарембо, Наталя Цибуляк, Ганна Швіндіна, Дарія Яшкіна, Марина Рабінович, Олена Стрельник, Наталія Ломоносова та координаторка програми Анастасія Леухіна. Розмова проходила онлайн 28 листопада 2024 року. Мережа UNET підтримується Федеральним Міністерством освіти і наукових досліджень Німеччини.

Учасниці попередньо ознайомилися з трьома текстами (Mountz et al., 2015; Pereira, 2018; *Slow science manifesto*, s.a.). На підставі цих праць вони сформулювали питання, які хотіли б обговорити в рамках спільної зустрічі, та поєднали їх у чотири тематичні блоки: контекст війни та обмеження / виклики «повільної науки»; особливості української академії та обмеження / виклики «повільної науки»; стратегічні / інституційні зміни та практичні / тактичні інструменти балансування між різними темпоральними режимами наукової роботи. Ідея дискусії належить Олені Стрельник та Анастасії Леухіній. Модерувала розмову Олена Стрельник. Попереднє редагування тексту перед публікацією проводили Олена Стрельник і Наталія Отрїщенко.

ОЛЕНА СТРЕЛЬНИК (модераторка),

докторка соціологічних наук, старша наукова співробітниця Інституту соціології НАН України (Київ – Полтава)

olena.strelnyk@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0001-9027-4758>

Вітання, колеги! Як ви пам’ятаєте, ідея цієї розмови виникла передусім з викликів наукової роботи у нашому контексті, а саме роботи дослідниць і дослідників у ситуації війни. У мене є особиста травма балансування між різними типами текстів і, по суті, між різними темпами «виробництва знання». Йдеться про дві статті, підготовлені вже після початку повномасштабної війни. Перша вже опублікована, я її написала під конкретний запит на розділ до книги про Україну. І постфактум я зрозуміла, що я не те, щоби погано її написала, але виникло відчуття, що я це зробила надто рано та поспіхом. Тому що специфіка

Цитування: Дискусія “Час і темп у роботі українських дослідниць: «повільна» vs «швидка» наука” (2025). *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*, 1, 191–204.

моєї (нашої) роботи полягає в тому, на жаль, що ми досліджуємо процеси у стані не лише їхньої незавершеності, а й стрімких соціальних змін. Вже по завершенні редакційного процесу з'явилися нові дані, які спонукали мене переосмислити певні тези, і в мене є відчуття, що текст був написаний поспішно.

Щодо другої статті, навпаки, — я її не можу опублікувати вже півтора року, вона застрягла на етапі проходження кількох кіл рецензування, отримання дуже хороших фінальних висновків рецензентів і подяки за роботу, після чого я отримала дуже прямолінійну та навіть жорстку відповідь від головного редактора західного журналу з відмовою від подальшого проходження. І в цей час кількість статей, написаних у західних кабінетах про українську війну, величезна. Мені дуже сумно від того, як часто вони поспішно публікують ці тексти, тоді як я з певних причин цього зробити не можу. Можливо, це ситуативна історія, а може, й ні, може, за цим є якісь системні проблеми.

НАТАЛІЯ ОТРИЩЕНКО,

*кандидатка соціологічних наук, дослідниця у Центрі міської історії
Центрально-Східної Європи (Львів)*

Текст Марії до Мар Перейри (Pereira, 2018), як і твої спостереження, — це така етнографія академічного життя, яка мені близька. Складні побутові умови, в яких ми маємо творити знання, — у нас немає світла, ми не спимо ночами, постійно хвилюємося за близьких, — це в певний спосіб визначає той емоційний та епістемічний ландшафт, в якому ми навігуємо. Оце тунельне бачення, яке ми можемо мати, колеги ззовні часто сприймають як хибне чи упереджене. Тому ми теж маємо говорити про те, що означає писати зсередини, коли ми є безпосередньо учасниками та учасницями тих подій, про які пишемо.

Виклик об'єктивності тут є надзвичайно важливим, але ми як вчені та дослідниці також маємо інструменти, набуті нами в рамках нашої освіти, професійних траєкторій, читання та спілкування з колегами. Мені близькі міркування дослідника у галузі порівняльної етики Фредерика Берда, який стверджує, що чесні взаємні публічні звіти (public accounts) можуть бути основою для побудови об'єктивності (Bird, 2020). Постійна рефлексія, формальна та неформальна комунікація дають нам змогу виходити за межі власної позиції й, попри всі «сліпі зони», валідно досліджувати та творити знання, будучи всередині моменту. Весь цей позиційний поворот нагадує, що немає «view from nowhere», бо погляд нізвідки є поглядом влади, тож у ситуації радикальних змін ми маємо його підважувати.

Щодо різних темпів у науці, то ми можемо говорити про, з одного боку, пришвидшення і вал знань, які творяться з більш безпечних позицій, і дуже часто ті люди, які це знання творять, мають прямий вихід на редакторів журналів (тут варто згадати і про мережування, яке набагато складніше дається людям, які не мали попереднього публікаційного досвіду або мали його в інший спосіб). З іншого боку, ми творимо знання в дуже складних емоційних умовах,

тобто коли навіть наші тіла є zagrożеними, і все одно ми змагаємося на цьому глобальному ринку неоліберальної академії з тими, хто базово має набагато кращі стартові позиції, тому що, знову ж таки, вони є частиною цих мереж, в які ми зараз намагаємося зайти. Окремою проблемою постає те, що називають ресурсифікацією (Donovan, 2023), коли збирання матеріалу відбувається в Україні менш захищеними людьми, а теоретизування на підставі цього матеріалу проходить деінде, часто у більш ресурсних інституціях. Для мене це також питання: як робити ці стосунки більш збалансованими, зокрема щодо оплати праці.

Наука повільна в тому сенсі, що повільні її інституції та практики, на зразок реєр review публікацій чи проходження етичних комісій. На них тримається горизонтальність науки та побудова репутації, але те, в яку форму ці практики часом вироджуються, критикують, подібно до Перейри, з позицій культури аудиту, вимірювання й уникнення ризиків — і дуже часто уникнення ризиків для інституцій, а не для вчених або учасників та учасниць їхніх досліджень. Процедури, які апріорі є сповільнювальними, працюють як інституційні запобіжники, що забезпечують якість наукової роботи. Наука не може бути швидкою, бо передбачає постійний обмін і комунікацію багатьох людей, а сповільнення будь-якої ланки в цій мережі призводить до затримок. Наприклад, тестування ідей у середовищі колег є часовитратним, бо потрібно або самій організувати семінар, або потрапити на заплановану кимось подію.

Навіть ті ж етичні комісії можуть бути такими просторами обговорення, якщо вони не є простою калькою з медичних досліджень, а створюють простір для якісної рефлексії про те, якими є наслідки наших втручань і того знання, яке ми творимо, для різних спільнот. Але ці комісії потрібно зібрати, й інші вчені мають ознайомитися з ідеєю проекту. Пошук рецензентів для вже готової статті також займає час, адже треба знайти людей із певною експертизою, які прочитають і прокоментують текст (а враховуючи загальну завантаженість власними дослідженнями та викладанням, а також недостатнє визнання цього типу роботи в наукометричних системах, це досить складно).

Олена Стрельник: Дякую, Наталіє, за вступне слово. І я би тоді попросила інших учасниць, хто хотів би теж поділитися своїми думками. Зараз ми обговорюємо контекст війни та специфіку нашого поля продукування знання в ситуації динамічних змін, тобто коли наш об'єкт, наш предмет є дуже динамічним. Наскільки це є викликом і які є можливості інтегрувати хоча б якісь елементи повільної науки в нашу роботу.

КАТЕРИНА ЗАРЕМБО,

*кандидатка політичних наук,
асоційована аналітикиня Центру «Нова Європа» (Київ)*

Дорогі колеги, я думала на тему конкуренції в неоліберальній академії від початку свого входу до неї. Це було орієнтовно у 2016 році, коли я захистила дисертацію.

У моєму житті складається так, що я завжди сполучала декілька галузей. Тобто, наприклад, аналітику і науку, потім літературу і науку, зараз тактичну медицину і науку. І це абсолютно різні треки, різне життя. Це означає, що в науці я ніколи не була фул-тайм, ніколи не займалися тільки нею і нічим іншим. Відповідно, це позначається на моєму доробку і на моєму резюме.

Я для себе вирішила дуже давно й остаточно, що я в науці залишаюся тільки на своїх умовах. Тобто якщо в мене виходить щось опублікувати в тому обсязі, в якому я хочу, я це роблю. Якщо я не хочу викладати, або не хочу багато викладати, то так воно і буде. Я також усвідомлюю, що, найімовірніше, я буду покарана за свої вибори, за час на народження дітей, за військову службу — ніхто мені цього не врахує, не спише; я це завжди знала і була й залишаюся цього свідомою.

І, знаєте, я колись прочитала одну тезу в книжці Елізабет Гілберт «Велика магія. Творче життя без страху» (2017), яка страшенно мені сподобалася з точки зору, скажімо так, заохочення до творчості. Це неоднозначна теза, але вона мені дуже відгукнулася: «Не очікуйте, що ваша творчість буде вас годувати». Тобто якщо творчість для вас дійсно важлива, ви маєте знайти спосіб нею займатися. І я для себе вирішила, що я буду, якщо потрібно, шити піжами, і це буде мене годувати, але я буду при цьому займатися тим, де я бачу свою місію і що мені по-справжньому любо. Поки що піжами не шию, але пам'ятаю про цю можливість.

І, власне, що з цим усім робити? Я думаю, по-перше, що про різні ступені прекарності залежно від контексту важливо говорити. Я думаю також, що важливо говорити про інституційну підтримку для загрожених науковців із неквантифікованим результатом. Я думаю, що ми всі знаємо деякі приклади такої підтримки, але, можливо, їх більше і про них треба говорити.

Мені пощастило декілька разів отримати таку підтримку. Це, знаєте, був якийсь такий кубик, що його хтось кинув, і дуже багато людей не меншою, а може, й більшою мірою також заслуговують на такі підтримки. Це, зокрема, відзнака *Emma Goldman Award*, яку я отримала минулого року. Ідея цієї стипендії (коли буду трошки старша і матиму більше грошей, я би хотіла заснувати таку стипендію, зокрема для жіноцтва) в тому, що дається певна сума грошей, і ти використовуєш їх на що хочеш. Тобто тобі потрібен офіс — орендує собі офіс. Тобі потрібен психотерапевт — оплати послуги психотерапевта. Тобі потрібна няня — будь ласка. Тобі потрібно зняти житло — теж окей. Тому що все це оті потреби, які нам дозволяють робити те, що ми робимо, і через які, власне, ми отримуємо цю професійну відзнаку. Наша професійна діяльність залежить від задоволення цих різного кшталту потреб, які нам створюють тил для того, щоб ми могли працювати. Оскільки приклади такої підтримки вже є, їх можна спробувати масштабувати або розширювати.

І якщо ми говоримо про нерівність в оплаті, наскільки я розумію, то Наталя зачепила тему, про те, що є аутсорс на збирання даних, і там така нерівність виходить у співпраці та в оплаті. Я можу сказати, що на цю тему є дуже хороша стаття, яка, власне, розкриває питання епістемологічної, наукової, ієрархічної нерівності між науковцями більш ресурсних і менш ресурсних країн, в тому

числі в оплаті праці (Julian, Bliesemann de Guevara, Redhead, 2019). Вона не пропонує рішень, але містить певні спостереження та аргументи, які можуть бути нам корисними.

Олена Стрельник: Я розумію, що технічно важко сфокусуватися на якихось окремих аспектах нашої розмови, тому що всі ці речі дуже пов'язані. Катю [Зарембо], ти багато сказала про позицію українських учених, зокрема в цій глобальній системі виробництва знання, нерівності, асиметрій, різних ступенів прекарності, та навела приклад виходу із ситуації. Скажи, будь ласка, як оцей вимір темпоральності повільної науки, ці умови впливають на можливість застосувати ці принципи повільної науки? Чи взагалі, як вони впливають на темпоральні аспекти наукової роботи?

Катерина Зарембо: Мені здається, ми ніколи не отримаємо в тих обставинах, у яких ми є, паритетні умови. Бо якщо ми уявляємо собі білого американця-професора 60 років у своєму кабінеті та українську жінку, яка живе в Україні та робить свою роботу в тих обставинах, у яких вона є, то, навіть якщо сюди влити гроші, все одно не буде паритетності, тому що час і спосіб організації життя не сумірні.

Повільна наука може означати різні речі в різних контекстах. І я не знаю, як тут можна змагатися на рівних. Я для себе вирішила, що я не змагаюся, бо якщо я роблю те, що я роблю, з любов'ю, то мені потрібно стільки часу, скільки потрібно.

У мене теж є роботи, які мені соромно показати; я їх не поставлю в резюме, але більше не хочу писати такі роботи. Тобто коли дорослішаєш, то розумієш, що нехай краще буде одна стаття на рік, одна стаття на півтора року, але ця стаття буде така, що я поставлю її в резюме. Так, це мене виводить із отої гонитви, зі змагання, — значить, так і буде. Я ж роблю це для чого? Щоби когось перегнати? Чи щоби продукувати те знання, яке я вважаю цінністю? Тобто це індивідуальний мій вибір, але мені здається, що, можливо, проговорення цього вибору якось до колективного рішення буде надаватися, тому я говорю про це.

Олена Стрельник: Дякую, я хотіла дещо додати до того, чому я опублікувала ці поспішні статті, тобто мною керувало не бажання кількісних результатів, а більш альтруїстичі міркування, в тому сенсі, що був запит написати про Україну. І я розуміла, що якби я на нього не відгукнулася, на цей запит, то, очевидно, той розділ, найімовірніше, не з'явився би, бо не так багато людей можуть написати про гендерні проблеми англійською. Тобто я моментом скористалася, щоби просто цю нішу зайняти.

Наталія Отріщенко: Швидка наука теж має розглядатися на різних рівнях. З одного боку, це швидкість публікації, з іншого боку, це швидкість збирання даних і реагування на ті чи інші виклики, які з'являються навколо нас. Саме тому підтримую те, що називають Rapid Response чи Emergency Response в науці.

Коли трапляються якісь кардинальні зміни, на зразок пандемії COVID, повномасштабного вторгнення чи Революції Гідності, чи коли ти спостерігаєш певні соціальні феномени, обмежені в часі, ти як учена маєш відреагувати. Мені здається, що ми навіть зобов'язані реагувати. І це, можливо, йде в розріз із повільною наукою, але тут все наше професійне запліччя нас готує до певних реакцій. І я реаую саме так, як я реаую, через ту траєкторію, яка в мене була до конкретного моменту: через те, що я соціологиня, через те, що в мене є досвід інтерв'ювання, через те, що в мене є певний набір навичок, який дозволяє ту чи іншу реакцію. Тобто, з одного боку, це ніби і швидка реакція, але, з іншого боку, вона усвідомлена й уможливлена моїм попереднім досвідом.

Проте існує той вал швидких публікацій, про які я вже згадувала, що відбувається дуже часто у більш комфортних умовах для тих вчених, які не загрожені повсякдень, які можуть справді безпечно у своїх кабінетах аналізувати якісь дані, робити висновки, швидко їх публікувати. Тут ми з Катериною [Зарембо] можемо дискутувати про те, чи справді нам слід уникати цього пришвидшення й казати, що це мій шлях, і тому я роблю саме так. Водночас слід розуміти, що це знання твориться валом, і ми маємо якимось включатися в розмову, навіть якщо ми апіорі маємо гірші стартові позиції. Питання тоді, чи йдеться тут про змагання, а чи потрібно шукати іншу логіку співпраці, яку, можливо, ми можемо запропонувати, якщо не хочемо грати в цю гру з конкуренції.

Наостанок про академічну прекарність і сталість: український професор теж може дуже комфортно посідати свою позицію, але, звичайно, з меншими коштами на проекти. Наша академія набагато бідніша, але ми маємо свої стабільні позиції, на відміну від наших колег за кордоном, проте ми дуже часто не маємо ресурсу, щоби робити те, що роблять вони, і тому це теж життя від проекту до проекту. Але ця інституційна стабільність в Україні поки є базовою для нас, на відміну від наших колег у Німеччині, США чи Британії.

НАТАЛЯ ЦИБУЛЯК,

кандидатка психологічних наук, доцентка кафедри прикладної психології та логопедії, Бердянський державний педагогічний університет (Бердянськ)

Я повністю підтримую думку Наталії [Отріщенко]. Коли вона говорила про наших професорів, я задумалася, що це може бути своєрідним символом «повільності» — тієї, яка, можливо, не зовсім бажана, але все ж має свою цінність. Адже навіть у складних обставинах ми маємо унікальні можливості. Це час, коли ми можемо створювати щось нове, переосмислювати свої цілі та підходи. Але головне питання — чи ми самі усвідомлюємо, що саме хочемо побудувати?

Для мене повільність — це не просто сповільнення, а глибока усвідомленість. Чи ми розуміємо, до чого прагнемо? Чи знаємо, який шлях відповідає нашим цінностям, ресурсам і сенсам? Коли ми діємо свідомо, ми будуюмо фунда-

мент для чогось значущого. Натомість хаотичність і поспіх забирають енергію, залишаючи відчуття порожнечі.

Наука прекрасна своєю нескінченністю. У ній немає кінцевих істин — є лише постійний рух вперед. Помилки, яких ми припускаємося, — це не поразки, а сходинки до нового розуміння. Вони навчають нас і роблять нашу роботу живою. Як чудово, коли науковці мають сміливість переглядати свої концепції, розширювати горизонти! Згадайте Фрейда: його здатність змінювати свої уявлення про несвідоме відкрила нові способи розуміння людини. Помілятися — це нормально, адже тільки той, хто діє, може знайти щось справді нове.

Водночас важливо, щоб повільність не ставала виправданням для бездіяльності чи страху. Для мене повільність — це інструмент, що допомагає діяти із розумінням і насолоджуватися цим процесом. Коли ти знаєш, *навіщо* і *як*, твоя енергія спрямована на те, що приносить радість і наповнює сенсом.

Мені дуже близька думка Катерини [Зарембо] про те, що справжнє щастя — це робити те, що любиш, без потреби змагатися. Не кількість, не гонитва за модними темами, а робота, в якій ти знаходиш глибокий сенс. І тоді повільність стає джерелом натхнення, а не виснаження.

Це про ресурсність, про внутрішній баланс, про радість творення. Це про гармонію, коли твої дії йдуть від серця, а не від тиску зовнішніх обставин. І саме в цьому, я переконана, полягає справжня сила науковця — діяти не заради швидкого результату, а заради того, щоби творити майбутнє, яке має значення.

Олена Стрельник: Дякую, Наталю [Цибуляк]. Ти сформулювала питання про те, як знайти цей баланс. Повертаючись до питань, які ми спільно готували до цієї дискусії, Анастасія [Леухіна] означила таке: яким чином визначати цінність продукту в контексті не тільки «повільної науки», а й псевдонауки, характерної для української (та не тільки) академії. Можливо, Настю, ти хотіла би зараз включитися і пояснити, чому саме ти поставила це питання; можливо, в тебе є якісь додаткові міркування.

АНАСТАСІЯ ЛЕУХІНА,

*координаторка мережі українських дослідників UNET
при Центрі східноєвропейських та міжнародних досліджень ZOiS (Берлін)*

Давайте відверто, колеги, — українська академічна спільнота є різною за якістю наукових досліджень — від праць світового рівня до матеріалів, які не відповідають сучасним науковим стандартам або є псевдонауковими. Тому, оцінюючи академічний внесок України, важливо робити чітке розмежування між високоякісними дослідженнями й тими, що не дотягують до рівня якісної науки.

Війна створила надзвичайно складні умови для українських науковців та суттєво обмежила їхні можливості. Постійний стрес, руйнування інфраструктури та вимушені переселення, звичайно, ускладнюють проведення досліджень.

Як наслідок, нерідко з'являються матеріали, які можуть бути недостатньо підготовленими або не відповідають стандартам якості. Важливо розуміти, що ці проблеми є, серед іншого, наслідком складного контексту, в якому працюють українські вчені.

Попри зусилля та відданість багатьох українських дослідників, кількість високоякісних публікацій і конкурентоспроможних заявок на гранти з України залишається обмеженою. Тому є потреба у підтримці української академічної спільноти через програми розвитку потенціалу, міжнародну співпрацю та розширення доступу до ресурсів.

МАРИНА РАБІНОВИЧ,

*кандидатка юридичних наук, доцентка Київської школи економіки (Київ),
постдокторантка в Арктичному університеті Норвегії (Тромсьо)*

Я коротко доєднаюсь до того, що Анастасія [Леухіна] сказала про якість. Я спостерігаю багато різних нордичних конференцій, куди запрошують людей з України. Іноді, на жаль, люди приїжджають неготовими. Тому ця проблема реально існує, коли люди нібито присутні, але в них не вистачає навичок і підготовки для того, щоб брати участь у заходах. На конференції Ukrainet про українські студії в Норвегії вони спеціально зробили таке зусилля, багато кого запросили, багато інвестували в це грошей, але було трохи печально на це дивитися, на результат.

Катерина Зарембо: Наші життєві умови не можуть бути виправданням низької якості досліджень. Я більше скажу: не можуть бути наші важкі умови виправданням малої швидкості теж. Бо просто так працює реальний світ. Коли будь-який професор, неважливо з якої країни, вже настрочив п'ять статей, десять подкастів записав, а ми тут ще й одної не написали. Я, чесно, знову ж таки не бачу можливості це вирішити, тому що реально йдеться про життєвий ресурс, який ми на це витрачаємо. Навіть не просто робочий час, який у нас є, більше чи менше. Ти можеш реально втратити здоров'я і припинити взагалі щось робити, якщо будеш таким чином змагатися.

Тому я тут не вношу конструктив, але просто вибираю тоді — ліпше сказати пізніше, але сказати добре, ніж швидко настрочити, умовно, твіти та треди. Я програю, можливо, у швидкості, але я виграю у глибині.

Наталія Отріщенко: Я погоджуюся з тим, що є різна якість, але різна якість є не тільки в нас. Тобто якщо ми подивимося на американські, німецькі чи польські університети, там теж є дуже різна якість. Просто зараз ми структурно в дуже різних умовах. Усі ці 30 років, поки наука в Україні була недофінансована і я банально не маю передплати на ключові для мене журнали, хоча можу попросити в колеґ якісь тексти, мені потрібно докласти більше зусиль, аби прочи-

тати ті самі статті. Тобто мої закордонні колеги мають інституційні передплати у своїх бібліотеках, чого немає в більшості українських університетів.

І, базове, мова. Мова — це ключовий виклик. Якщо говорити про якісь практичні висновки з нашої розмови, то ми можемо думати про те, як забезпечити переклад і організувати різномовні події, тому що дуже багато наших вчених просто не мають можливості сказати англійською все те, що вони добре кажуть українською. Я можу навести приклад того, як в нашому проєкті «Свідчення з війни» ми робимо різні семінари, частина з яких проходять українською, і які неймовірні речі говорять мої колеги. Тобто як тільки ти отримуєш можливість читати, включатися, аргументувати, то якщо в тебе є здатність навчатися, ти навчаєшся і ростеш.

Анастасія Леухіна: Нам потрібно думати про те, де взьме горлечко для розвитку конкурентоздатної української науки, щоби ми додавали точково ресурс туди, де це буде допомагати творити якісну науку і вирівнювати умови для тих, хто її створює, але не для всіх.

І другий момент — це здатність розмовляти однією мовою в прямому та переносному значенні. Я нещодавно була на одній чудовій події. Там виступала українська науковиця. Вона так погано говорила англійською, що навіть якщо в неї були прекрасні результати, то це неможливо було слухати та розуміти. Тобто відсутність спільної мови як засобу для обговорення часто унеможлиблює дискусію з науковцями з інших країн. На мою думку, це треба вирішувати не інвестиціями в переклад, а інвестицією в навчання мови, тому що прямі конструктивні діалоги з іншими науковцями світу, творення горизонтальних зв'язків, про які ти говориш, через перекладача неможливі у принципі.

Наталія Отріщенко: Це тактично і стратегічно. Тактично — перекладати події, стратегічно — вкладати в мову.

Марина Рабінович: Я хотіла ще додати про темп, тому що я звикла в Україні думати про науковий доробок як суто статті в журналах. Спочатку я думала, що це лише статті в українських журналах, потім поступово я відкрила західні журнали, і мені здавалося, що ось те, що ти зробив, — це статті в журналах. Але насправді, побувши трохи довший час в західній академії, я бачу наскільки цінують там всі ті маленькі блоги, статті в медіа, якісь відповіді когось на щось, участь у дебатах, брифи, подкасти. Мені здається, що це такий гарний міст між швидкою та повільною наукою, тому що поки ти робиш оті маленькі речі, ти, по-перше, тестуєш якісь ідеї, ти бачиш, як на них реагують. По-друге, ти певною мірою, якщо, наприклад, десь їх на якихось подіях презентуєш, бачиш, як реагують стейкхолдери, можеш з ними знайомитися, можеш також готувати себе до якоїсь більшої статті. І по-третє, в тебе не втрачається твій імідж як науковця і твоя, скажімо так, цінність як науковця, поки ти думаєш щодо якоїсь більшої ідеї.

Мені здається, що ми просто, мабуть, надто консервативні в тому, як ми бачимо наш внесок і що треба. Звісно, ніхто не принижує вартість гарної статті в

журналі, але вона займає реально два роки. Наприклад, на днях має вийти наша стаття, яку ми ще в КШЕ робили про бюджети під час першого року вторгнення, про те, як розвивалась бюджетна динаміка. Якби ми не робили пару блогів про це, мені було б дуже шкода, що стаття виходить через два роки. А так ми можемо зробити, наприклад, другий і третій блог про це, посилатись на перший, а зараз посилатись на готову статтю, і все це створює також якусь тяглість, поки стаття два роки перебуває реєг review, хоча вона стосується подій, після яких пройшло вже два роки. Такий висновок з того, що треба більше різноманіття, з одного боку, а з іншого — більш стратегічно планувати свої публікації, наприклад, знаючи, що ви статтю плануєте публікувати за два роки, будувати з цих маленьких щаблів текст.

Олена Стрельник: Дякую, Марино [Рабінович]. Я два роки пропрацювала в німецькій академії, саме в західній академії я інтерналізувала цю норму гонитви за публікацією. Ваша стратегія мені близька та зрозуміла: публікувати якийсь науково-популярний матеріал як частину майбутньої статті, вести блог і так далі. Це мені дуже близьке, але я була вражена, що кожен виступ на західній конференції, який я мала можливість спостерігати, був дуже сильно заточений під тему саме академічних публікацій. Перший слайд — «Оце були мої публікації». І презентація обов'язково завершується — «Це буде публікація в такому-то журналі». Навіть те, як вони називають презентацію, — не презентація, а rare, за замовчанням очікується, що це фрагмент якоїсь академічної публікації.

Катерина Зарембо: Я думаю, що тези, про які сказала Марина [Рабінович], насправді дуже класні. І те, що наукова публікація не обов'язково містить 25 сторінок А4 дрібним шрифтом і не обов'язково ти на неї чекаєш два роки, — це дійсно так. Я можу сказати від себе, що я колись відвідувала тренінги про те, як писати наукові статті; тепер я би хотіла відвідувати тренінг про те, як писати, як публікувати інші види наукових доробків. Наприклад, нещодавно я зустріла у *Journal of Management Education* такий доробок, що подається як інтерв'ю (Kenworthy, Opatska, 2023). В ньому є теоретична частина і справді є питання та відповіді двох людей, тобто той, хто пише статтю, і той, хто відповідає, обидва зазначаються як автори. Ця стаття має DOI та виходить у престижному журналі. Це одна з таких креативних публікацій, і я, чесно кажучи, взагалі не знала, що так можна.

Потім, коли почалося повномасштабне вторгнення, то з теми міжнародних відносин і міжнародної безпеки у рейтингових виданнях, у журналах (тобто рівень платформи був дуже високий) виходили статті на 6–8 сторінок. І я знову ж таки дивувалася: а що, так можна було — написати дві тисячі слів, а не десять тисяч? Отже, я почала розуміти, що так теж можна, але коли я заходжу на сайт журналу, я не бачу, як правило, запрошень щодо дописів на дві тисячі слів; вимоги, як правило, стандартні — шість–десять. Тому мені було б цікаво дізнатися, яким чином можна публікувати на потужних платформах коротші дописи.

Анастасія Леухіна: Тут є ще доречним питання про те, як оцінювати повільну науку. Можливо, треба пропонувати якісь інші індикатори роботи. Людина собі повільно думає, в неї щось відбувається, якийсь процес, але хтось платить за її час, і їм потрібно пояснити, що відбувається. Як знати, що цей повільний рух веде в певну точку, і в яку саме? Нам, наприклад, дуже зрозуміло, як ми можемо відзвітувати кількісно (кількість публікацій, кількість та відвідуваність подій, кількість медіа-поояв). Дуже зрозумілі результати. І якщо вони не зовсім відображають глибину, в яку ви пірнаєте, і якість, то я би сказала, що важливо розробити нові індикатори, щоб відстежувати, що відбувається. Інституції, які фінансують дослідження, не завжди розуміють це. Їм потрібно допомагати розробляти нові якісні індикатори. Старі кількісні індикатори є зрозумілими, але якщо вони нерелевантні для більш повільної науки, треба самостійно розробляти та пропонувати якісно нові.

Наталя Цибуляк: Хочу поділитися нашим досвідом, зокрема моїм та моїх колег, щодо різних форматів наукових публікацій. Це один із способів, як ми, науковці, можемо оперативного реагувати на сучасні виклики та доносити важливу інформацію про події в Україні до світової спільноти. Адже всі ми розуміємо, що підготувати повноцінну дослідницьку статтю швидко майже неможливо, навіть за максимальної інтенсивності роботи.

Проте існують альтернативи. Минулого тижня у нас вийшла публікація у форматі кореспонденції — короткого листування “Don’t let watermarks stigmatize AI-generated research content” (2024). Навіть текст обсягом 150 слів може знайти своє місце у престижному журналі, такому як *Nature*. Ця публікація стосувалася використання штучного інтелекту і стала прикладом того, як ідея, цікава міжнародній спільноті, може бути донесена у форматі, меншому за 1000 слів.

У жовтні у нас з колегами вийшла ще одна публікація у розділі «Кар’єра» журналу *Nature* — “How we pivoted to studying Ukrainian researchers during the war” (2024). Формат цієї роботи був трохи більшим — близько 800 слів. Ми описали виклики, які постають перед українськими науковцями сьогодні, та пов’язали їх із нашим кар’єрним зростанням і прагненням до змін.

Для мене кожна публікація починається із двох ключових питань: *що* ми хочемо донести та *навіщо*. Сьогодні науковий світ усе більше схильється до використання коротких форматів публікацій, таких як рефлексії чи короткі дослідницькі статті. Вони дають можливість швидко оприлюднити важливі результати з мінімальним вступом і дискусією. Адже головна мета таких робіт — донести актуальні результати, доки вони мають значення. Чекати три роки — це ризик втратити актуальність і можливість впливу.

Ці формати стають дедалі популярнішими, адже світ змінюється з небаченою швидкістю. Наука, яка прагне залишатися сучасною та викликати довіру, не може дозволити собі запізнення у висвітленні глобальних викликів. Ми не можемо писати про COVID-19 чи війну в Україні через 10 років — такі теми завжди залишатимуться важливими, але вже у зовсім іншому контексті.

Короткі формати, як-от кореспонденції чи нотатки, відкривають для науковців нові горизонти. Вони не лише дозволяють поширювати ідеї, а й стають

інструментом для налагодження партнерств та розбудови наукової співпраці. Наприклад, одна з наших кореспонденцій — “ChatGPT isn’t an author, but a contribution taxonomy is needed. Accountability in Research” (2024) — привернула увагу іноземних колег, чії праці ми процитували. Це стало початком спільної роботи над повноцінною дослідницькою статтею. Це приклад того, як нові формати публікацій сприяють поширенню важливих ідей, налагодженню зв’язків і відкриттю нових можливостей. У сучасному науковому світі ці інструменти дають нам змогу залишатися видимими, впливовими та готовими до співпраці навіть у найскладніші часи.

Олена Стрельник: Дякую, Наталю [Цибуляк]. Мені здається, що це теж грає на руку науковцям, покращує їхні позиції. Тому що, коли ми здатні генерувати цікаве знання не тільки для академії, а й для «широких суспільних мас», умовно кажучи, то це означає, що в нас є шанс — точка входу для зміни становища науки в Україні. Дякую, що ти поділилася, і ми, так би мовити, від складних стратегічних питань перейшли до якихось тактичних рішень та практичних інструментів. І один з них, про які ми говоримо зараз, — це можливості альтернативних форм публікації наших результатів, зокрема на медійних платформах. І, ми довкола цього можемо розмову нашу потроху згортати та переходити до цих практичних інструментів, в тому сенсі, що ми можемо, повторює, ще довго чекати інституційних змін, а вже зараз, якісь аргументи взяти із собою з цієї розмови.

Наталія Отріщенко: Ми можемо і маємо експериментувати, і є дуже різні формати, в яких можна продукувати знання. Це не лише peer-review articles, це також інші майданчики, які мали би швидший видавничий цикл, аніж традиційні публікації. Я зараз теж думаю про серію стосовно історій війни, яку ми розпочали спільно з INDEX та Центром міської історії; це теж є свого роду перехідним етапом між польовими нотатками та сталою науковою рефлексією (Отріщенко, 2024). Я розумію, що сам формат першої книги — це інтерв’ю. Я дуже ціную розмову як універсальну — ще від традицій античності — форму творення знання — знання у діалозі. Мені здається, ми завжди розмовляємо: чи з тими авторами, яких ми цитуємо, чи одне з одними. І я дуже ціную таку розмову. Гадаю, якраз такі форум-формати, інтерв’ю-формати є дуже класними для того, аби комунікувати знання. Це перше.

Друге — це те, що діалог потрібно вести різними мовами. Глобальна академія зараз англійська. Іспаномовна академія теж глобальна. Тобто питання про те, якими мовами ми творимо знання, як ми мережуємося і кого бачимо як партнерів по розмові, є для мене дуже важливим. І дуже важливо працювати в регіонах, а не тільки через великі центри. Тобто ми послуговуємося англійською і найімовірніше, побачимо колег на конференціях ASEEEES, ASN, ISA чи ESA, які є власне або англо-, або іспаномовні. Але мені здається, що теж важливо працювати із близькими географіями. Для України — це Польща, Румунія, Грузія. Тобто працювати в регіоні та мережуватися в регіоні. Це щодо практичних кроків, які значною мірою стосуються творення горизонтальних мереж, і це одна з

можливостей мати більш екологічне поле, яке не стільки про конкуренцію, скільки про співпрацю.

Катерина Зарембо: До питання, де публікуватися: я тому й запропонувала записати нашу розмову, щоби її опублікувати. Щодо статті “Encountering Epistemic Imperialism”, яка в моїй бульбашці дуже сильно прозвучала і яка вже збрала тисячі переглядів і декілька відзнак, — її написали чотири жінки про сприйняття російської війни проти України в полі міжнародних відносин (Hendl et al., 2023).

Цією статтею вони зробили там свого роду стейтмент: їхня стаття обсягом 16 тисяч слів і велика частина з цих тисяч слів — це їхні джерела. Але серед цих джерел — і блоги, і якісь медійні дописи, і інтерв’ю-подкасти. Вони пишуть так: “[W]e understand debate as reaching far beyond the constraints of Western-centric academic publishing and thus also cite debates among academics published in various formats and on various platforms, including opeds, blogs, public talks and even Twitter threads” («[M]и розуміємо “дебати” як вихід далеко за межі обмежень західно-центричних академічних публікацій і, таким чином, також цитуємо дебати між науковцями, опубліковані в різних форматах і на різних платформах, включно зі статтями, блогами, публічними дискусіями та навіть обговореннями у Twitter») (Hendl et al., 2023: р. 4). Тому тут теж питання: що ми включаємо до наших публікацій. Я вважаю, що це достатньо сміливий крок, і так і можна, і треба робити, але, знову ж таки, поки ми ставимо такі публікації в наші резюме, вони програють публікаціям найвищого рейтингу.

Якщо я обираю сама для себе, то з чимось типу research note я, швидше за все, піду в медіа, ніж в академічні платформи, але, можливо, це треба переглянути. Від себе хочу закінчити тим, що я залишаюся при думці, що наша сьогоднішня дискусія може стати прекрасним матеріалом. Тому для початку можна просто розшифрувати цю розмову і зробити з неї публікацію.

Джерела

Гілберт, Е. (2017). *Велика магія. Творче життя без страху*. Львів: Видавництво Старого Лева.

Отріщенко, Н. (ред.). (2024). *Розмови з тими, хто питає про війну*. Львів: Центр міської історії.

Bird, F. (2020). A defense of objectivity in the social sciences, rightly understood. *Sustainability: Science, Practice and Policy*, 16(1), 83–98.

Donovan, V. (2023) Against academic “resourcification”: collaboration as delinking from extractivist “area studies” paradigms. *Canadian Slavonic Papers*, 65(2), 163–173.

Hendl, T., Burluk, O., O’Sullivan, M., Arystanbek, A. (2023). (En)Countering epistemic imperialism: A critique of “Westsplaining” and coloniality in dominant debates on Russia’s invasion of Ukraine. *Contemporary Security Policy*, 45(2), 171–209. <https://doi.org/10.1080/13523260.2023.2288468>

Julian, R., Bliesemann de Guevara, B., Redhead, R. (2019). From expert to experiential knowledge: exploring the inclusion of local experiences in understanding violence in conflict. *Peacebuilding*, 7(2), 210–225. <https://doi.org/10.1080/21647259.2019.1594572>

Kenworthy, A.L., Opatska, S. (2023). Teaching During War in Ukraine: Service-Learning as a Tool for Facilitating Student Learning and Engagement During Times of Uncertainty and Crisis. *Journal of Management Education*, 47(4), 417–439. <https://doi.org/10.1177/10525629231166695>

Mountz, A., Bonds, A., Mansfield, B., Loyd, J., Hyndman, J., Walton-Roberts, M., Curran, W. (2015). For slow scholarship: A feminist politics of resistance through collective action in the neoliberal university. *ACME: An International Journal for Critical Geographies*, 14(4), 1235–1259. <https://doi.org/10.14288/acme.v14i4.1058>.

Pereira, M. (2018). *Too tired to think: On (not) producing knowledge in the hyper-productive university*. Talk at the University of York, February 2018. Retrieved from: <https://www.york.ac.uk/news-and-events/events/public-lectures/spring-18/too-tired/>

Slow Science Manifesto. (s.a.). Retrieved from: https://acofacien.org/images/files/BIBLIOTECA/Poliiticas_educacion_superior/SLOW%20SCIENCE%20MANIFESTO.pdf

Suchikova, Y., Tsybuliak, N. (2024). How we pivoted to studying Ukrainian researchers during the war. *Nature*, 29 October <https://doi.org/10.1038/d41586-024-03428-9>

Suchikova, Y., Tsybuliak, N. (2024). ChatGPT isn't an author, but a contribution taxonomy is needed. *Accountability in Research*, 1–6. <https://doi.org/10.1080/08989621.2024.2405039>

Tsybuliak, N., Suchikova, Y. (2024). Don't let watermarks stigmatize AI-generated research content. *Nature*, 26 November. <https://doi.org/10.1038/d41586-024-03869-2>

Одержано 23.01.2025